MOGENS HERMAN HANSEN EN FRITS NAEREBOUT, *STAD EN STAAT. DE ANTIEK-GRIEKSE POLEIS EN ANDERE STADSTAATCULTUREN*
(AMSTERDAM UNIVERSITY PRESS/SALOMÉ: AMSTERDAM 2006), 144 BLZ., € 7,50.
HENK SINGOR, *GRIEKEN IN OORLOG. VELDTOCHTEN EN VELDSLAGEN IN HET KLASSIEKE GRIEKENLAND*
(AMSTERDAM UNIVERSITY PRESS /SALOMÉ: AMSTERDAM 2006), 128 BLZ., € 7,50.
CHRISTIAN LAES EN JOHAN STRUBBE, *KLEINE ROMEINEN, JONGE KINDEREN IN HET ANTIEKE ROME*
(AMSTERDAM UNIVERSITY PRESS /SALOMÉ: AMSTERDAM 2006), 144 BLZ., € 7,50.

Bij Amsterdam University Press verschijnt een serie monografieën over verschillende onderwerpen uit de antieke wereld, onder de noemer De Oudheid. Thema's lopen van Homerische helden via Griekse democratie tot Romeins verkeer, en worden besproken door gerenommeerde oud-historici. De serie is, blijkens de intentieverklaring, bedoeld om het algemeen ontwikkelde publiek verantwoorde informatie te bieden, op terrein waar geen recente Nederlandstalige literatuur voorhanden is. Een vergelijking van drie deeltjes laat zien dat de serie er in slaagt om de stand van de wetenschap gedegen te presenteren. De tekst wordt overal uitstekend geïllustreerd met prima gekozen beeldmateriaal (deels in kleur). In *Grieken in oorlog* en *Kleine Romeinen* hebben de auteurs gekozen voor een min of meer chronologische beschrijving van de verschillende fases die Grieken en Romeinen doorliepen als ze ten oorlog trokken, of wanneer ze jong waren. Zo wordt in *Grieken in oorlog* eerst beschreven hoe bewoners van een Griekse polis er toe komen een veldtocht te organiseren, vervolgens trekt de lezer mee op mars, om in hoofdstuk drie op de colonne van de vijand te stoten. In hoofdstuk vier slaan de linies op elkaar in, in hoofdstuk vijf worden de lijken geborgen en worden de nieuwe machtsverhoudingen bepaald. Intussen ontstaat een beeld van de diplomatieke contacten tussen Griekse steden, van militaire organisatie (en gebrek daaraan) en van de verschrikkingen van het slagveld. Daar is het boekje het sterkst: in hoofdstuk vier bevindt de lezer zich midden in het geduw, verborgen achter een schild, in de blinde er overheen stekend met zijn speer. Stof, lawaai, wonden en vermoeidheid worden overtuigend geschetst.
In het boekje van Laes en Strubbe zien wij de kleine Romein geboren worden, we zien zijn speelgoed en zijn opleiding; we lezen aan welke eisen een voedster moest voldoen ('geslachtsverkeer bederft de moedermelk, of doet deze opdrogen'), welke ziektes werden gevreesd, en we krijgen voorgerekend hoe alomtegenwoordig de dood was. Door de passage over kindersterfte te laten voorafgaan door de tekst van een banaal hedendaags gedichtje van internet ('Jij zal voortleven in ons hart / Op een plekje heel apart') wordt duidelijk gemaakt dat de Latijnse epigrammen voor gestorven kinderen vaak bol stonden van de clichés. Maar ook een uniek in memoriam krijgt een plaats: het grafmonument van de jongen Maximus, die eind eerste eeuw stierf, kort nadat hij bij een prestigieus nationaal festival de eerste prijs had gewonnen met een Griekstalig gedicht. Een passage uit het gedicht is in de stèle gebeiteld. Uit de inscriptie blijkt, dat Maximus pas elf jaar oud was.
Grieken in oorlog en *Kleine Romeinen* delen dezelfde (kleine) tekortkoming. Omdat de aard van de tekst met zich meebrengt dat er wordt opgeschreven, hoe het was – of, zorgvuldiger: hoe de modernste opvattingen zijn betreffende hoe het was – wordt de lezer vrij onafgebroken ex cathedra toegesproken. De teksten zijn encyclopedisch van inhoud, en dat is te prijzen, maar stilistisch zijn ze dat vaak ook. Een plezierige sprong uit de band doet het boekje *Stad en staat* van Hansen en Naerebout. Het boekje wordt voorafgegaan door een voorwoord, waarin Naerebout laat weten, dat de inhoud van de tekst voor rekening van Hansen komt, en dat hij zelf op verschillende punten met hem van mening verschilt. Wablief? Hansen is directeur van het universitaire Copenhagen Polis Centre, een onderzoeksgroep die zich al bijna vijftien jaar bezighoudt met het bestuderen van het begrip polis, stadstaat. Het boekje *Stad en staat* kan worden beschouwd als beknopte weergave van de bevindingen tot nu toe. Het opvallendste is daarbij, dat Hansen zich niet beperkt tot de klassiek-Griekse polis. Bij het afpalen van zijn werkterrein, in hoofdstuk een, laat hij zien dat het Copenhagen Polis Centre de ganse aardbol en de hele menselijke historie verdeeld ziet in macrostaten en microstaten

– en de polis is een microstaat. Duitsland in de middeleeuwen, Oost-Afrika vanaf het jaar duizend, de Azteken: ze worden allemaal (zelfs uitputtend, hoewel per stuk kort) besproken in het tweede hoofdstuk, omdat ze licht kunnen werpen op het begrip polis. Het lijkt met name deze veelomvattendheid, waar Naerebout moeite mee heeft (hij geeft ook aan, niet te geloven dat de steden van de Nederlandse Republiek in feite poleis waren – een stelling die inderdaad wat gewaagd overkomt).
Doordat je als lezer vanaf het voorwoord bent gewaarschuwd, dat er een gezaghebbende interpreet aan het woord is, wordt je automatisch geprikkeld te laveren tussen ontzag voor het inhoudelijk vaak onmiskenbaar sterke betoog en voorzichtigheid, omdat de spreker (door zijn bevlogenheid?) niet onomstreden is. Het boekje is heel sterk in het tonen van de diverse bronnen die de pololoog bestuderen moet: archeologisch materiaal (van een muntje tot resten van een stadsmuur), epigrafiek en literaire teksten. Het geeft ook een aardig beeld van veranderende accenten en werkwijzen in het bestuderen van de oudheid sinds de renaissance – de centrale plaats die Sparta ooit had als Stad der Steden voor Europese wetenschappers (zij volgden daarin bijvoorbeeld Plato, bewonderaar van organisatievermogen) heeft het verloren, mede ten gevolge van uitputtend archeologisch survey-werk uit de twintigste eeuw. De uiteenzetting over de schot-hagel-methode die moderne oud-historici gebruiken bij het creëren van statistische gegevens is informatief en droog-amusant.
Zelfs in afzonderlijke parafen is de betoogtrant van *Stad en staat* spannend: 'Waren dit de vroegste poleis? We weten het niet, want...' De lezer wordt in het onderzoek betrokken volgens de methode-Discovery Channel. Het maakt *Stad en staat* tot het meest meeslepende boekje van de drie.

Siward Tacoma

LEO VAN BERGEN, *ZACHT EN EERVOL. LIJDEN EN STERVEN IN EEN GROTE OORLOG*
(SDU: DEN HAAG 2008), 456 BLZ., PRIJS € 35,-

Achter de omslag met de cynische titel *Zacht en Eervol* gaat een pijnlijk gedetailleerde beschrijving schuil van het lot van militairen aan het westfront gedurende de Eerste Wereldoorlog. Wat kan een soldaat zoal overkomen, lichamelijk en psychisch, zodra hij huis en haard heeft verlaten om naar het front te gaan? Wat gebeurt er precies op het moment dat een mitrailleurkogel of een granaatscherf zijn lichaam binnendringt? Wat is de uitwerking van de verschillende soorten gifgas? Medisch-historicus Leo van Bergen promoveerde in 1994 op een uitgebreide studie over dit onderwerp, en *Zacht en Eervol* verscheen in 2001 als gewijzigde versie voor het grote publiek. Die uitgave was al lang niet meer te krijgen. Gelukkig is er nu besloten tot alweer een nieuwe druk, duidelijk in verband met het geschiedenis-eindexamenonderwerp 'Ten oorlog!' van 2008-2009.
De auteur beschrijft eerst in grote lijnen het krijgsverloop aan het westfront, inclusief de mensenslachtingen van Verdun, de Somme en Ieper. Met de precisie van een medicus voert hij de lezer vervolgens mee in de uitwerkingen van oorlogsgeweld (gas, granaatscherven, mitrailleurvuur) op lichaam en geest van frontsoldaten. Uitvoerig gaat hij in op de medische hulpverlening. Ten slotte beschrijft hij de vele verschillende manieren waarop de soldaten stierven. Het boek laat geen gruwelijk detail onvermeld, maar de auteur toont zich desondanks wars van sensatiezucht. De tekst getuigt van compassie met de jonge slachtoffers en is bovendien in zeer leesbare stijl geschreven.
Het boek is gericht op al wie zich interesseert voor de Eerste Wereldoorlog of voor het tragische lot van gewone soldaten in oorlogssituaties in het algemeen. Voor docenten die hun lessen over de Eerste Wereldoorlog in het kader van het eindexamen degelijk willen voorbereiden, komt deze nieuwe druk (hopelijk) precies op tijd van de persen. In de CSE-stofomschrijving ligt namelijk veel nadruk op medische zorg, veldhospitalen, plastische chirurgie, et cetera. De stofomschrijvers hebben Van Bergen in elk geval goed gelezen, immers: sommige van hun zinnen vind je haast letterlijk in het boek van Van Bergen terug. Het boek is ook geschikt voor de schoolbibliotheek.

Jan van Oudheusden